

УДК 338.439.63(477.86)

Кривий М. В., Крива Ю. Р.

СПОЖИВАННЯ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ ЖИТЕЛЯМИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СТАН, ПОКАЗНИКИ, ПРОБЛЕМИ

У статті, широко використовуючи статистичні дані, матеріали Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року, проведено аналіз рівня споживання продуктів харчування жителями Івано-Франківської області, стану виробництва сільськогосподарської продукції та її промислової переробки. Висвітлено основні джерела формування фондів споживання, наведено інформацію про середні ціни, доходи, витрати населення на продукти харчування, охарактеризовано вплив якості харчування на здоров'я населення.

У статті наведено порівняння з середніми показниками по Україні, іншими регіонами держави.

Ключові слова: споживання продуктів харчування, виробництво, промислова переробка продукції сільського господарства, фонди споживання, ціни, доходи та витрати домогосподарств, здоров'я населення.

I. Вступ. Конституція України визнає, що людина, її життя і здоров'я є найвищою соціальною цінністю (ст. 3), кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (ст. 48) [1].

Найвагоміше місце в життєдіяльності людини посідає рівень її продовольчого забезпе-

чення, що є гарантом стабільності та серцевиною розвитку держави. Але харчування людини повинно бути якісним, тобто збалансованим по кількості білків, жирів, вуглеводів, вітамінів та мікроелементів, а це обумовить відповідний стан здоров'я, забезпечить профілактику захворювань, матиме позитивний вплив на працездатність та тривалість життя.

II. Постановка завдання. Мета даної роботи полягає в тому, що дослідити рівень споживання продуктів харчування жителями області, як існуюче виробництво сільськогосподарської продукції та її промислова переробка забезпечують цей рівень, самозабезпеченість населення власними продуктами харчування, витрати коштів на придбання продуктів харчування, а також якість цього харчування.

Також автори намагались визначити напрямки поліпшення продовольчого забезпечення жителів Прикарпаття.

III. Результати дослідження. Продовольчий комплекс базується на формуванні загальних фондів споживання, складовими яких є обсяги виробництва та ввезення продовольства з-за кордону (інших регіонів).

Виробництво та споживання основних продуктів сільського господарства у розрахунку на 1 особу в 2009 році становило, кг [2, 3, 4, 5]:

	Вироблено в:		Спожито в:		Передбачено Державною програмою до 2015 року
	області	Україні	області	Україні	
Зернові культури	291	999	120,4 ¹⁾	111,7 ¹⁾	110 ¹⁾
Цукрові буряки (фабричні)	13	219	38,2 ²⁾	37,9 ²⁾	38 ²⁾
Соняшник	2	138	14,7 ³⁾	15,4 ³⁾	20 ³⁾
Картопля	593	427	184,9	133,0	125
Овочі	86	181	92,9	137,1	160
Плоди, ягоди та виноград	27	45	35,3	45,6	90
М'ясо (у забійній вазі)	44,0	41,6	40,5	49,7	80
Молоко	351,6	252,1	270,2	212,4	380
Яйця, шт.	459	345	241	272	300
Риба	0,5	5,6	8,7	15,1	20

- 1) споживання хліба та хлібних продуктів;
- 2) споживання цукру;
- 3) споживання олії.

Теперішнє виробництво сільськогосподарської продукції в області в певній мірі задовольняє потреби населення на такі продукти як м'ясо, молоко, яйця, картоплю, яких на одну особу вироблено більше, ніж спожито.

В області протягом останніх десяти років спостерігається зростання споживання більшості видів основних продуктів харчування. Що підтверджується наступними даними:

Споживання основних продуктів харчування жителями Івано-Франківської області (на одну особу за рік, кг) [4, 5]:

	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Хлібні продукти	138,4	139,6	139,0	133,7	126,4	120,4
Картопля	171,9	186,9	180,8	183,2	183,3	184,9
Овочі та баштанні продовольчі	72,3	83,7	90,4	91,9	91,3	92,9
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)	22,5	31,0	31,4	33,5	33,5	35,3
Цукор	34,7	35,1	37,3	36,1	36,0	38,2
Олія	8,3	12,7	13,9	13,8	13,5	14,7
М'ясо та м'ясопродукти, вкл. субпродукти і жир - сирець	29,8	32,8	35,4	37,6	40,5	40,5
Молоко та молочні продукти	295,0	302,7	302,4	288,8	268,1	270,2
Яйця, шт.	167	231	232	233	233	241
Риба та рибні продукти	5,1	10,0	10,3	10,4	11,3	8,7

Хліб та хлібопродукти є основою харчування, а зернове господарство – основою всього сільськогосподарського виробництва. Дана галузь, будучи однією із провідних у рослинництві (понад 40 % всіх посівних площ зайнято зерновими культурами) формує як продовольчий фонд, так і є постачальником фуражного зерна для тваринництва, забезпечує створення державних запасів і продукції на експорт.

Рівень споживання хлібних продуктів в розрахунку на одну особу в області коливається від 140,6 кг у 2001 р. до 120,4 кг у 2009р., що на 8,7 кг більше, ніж в середньому по Україні. За рівнем споживання хлібних продуктів в розрахунку на одну особу область займає 7 місце в державі. Найбільше цих продуктів споживають жителі Черкаської області (127,2 кг).

До однієї із основних підгалузей рослинництва області належить **картоплярство**, на яке в 2009 р. припадало майже 52% валової про-

дукції землеробства. В продовольчому балансі населення картопля посідає друге місце після зерна і є його «другим хлібом».

Населенням регіону в 2009 р. було спожито 255,3 тис. т., або по 184,9 кг у розрахунку на одного жителя картоплі проти 133,0 кг в середньому по Україні. За рівнем споживання картоплі область посідає друге місце (після Сумської області – 198,0 кг).

Івано-Франківщина повністю забезпечує себе картоплею.

За останні десять років (крім 2008 р.) в області спостерігається позитивна тенденція зростання споживання **овочевої продукції**, як незамінного продукту харчування з високим вмістом вітамінів, кислот, солей та інших жит-

тєво необхідних речовин. У 2009 р. загальний фонд споживання овочів був найбільший і склав 128,3 тис. т. або по 92,9 кг в розрахунку на одного жителя. Що на 44, 2 кг менше, ніж в цілому по Україні і є найменшим показником серед усіх регіонів держави. Найбільше овочів та баштанних культур споживають жителі Херсонської області (по 183,2 кг).

Здоровий збалансований раціон харчування доповнюють **фрукти, ягоди та виноград**. Область традиційно знаходиться в числі регіонів з низьким рівнем споживання цих продуктів (20 місце). У 2009 р. фонд споживання їх становив 128,3 тис. т. або на 35,3 кг на одну особу. Для досягнення середньодержавного рівня кожному жителю області за рік необхідно додати до харчового раціону більше 10 кг цих поживних продуктів.

Загальні обсяги споживання **цукру** протягом останніх десяти років коливається від 43,3 тис. т

у 2003 р. до 52,8 тис. т. у 2009 р.; у розрахунку на одну особу відповідно від 30,9 кг до 38,2 кг. Середньодержавний рівень споживання цукру однією особою в 2009р. перевищено на 0,3 кг і по цьому показнику область посіла 11 місце.

Сировиною для виробництва цукру є цукрові буряки. В області спостерігається катастрофічне скорочення посівних площ під цією культурою. Якщо в 90 – їх роках минулого століття в області сіяли по 16 – 20 тис. га цукрових буряків, то в середньому в 2000–2008 рр. – 8,1 тис. га, а в 2009 – 0,7 тис. га, що спричинило те, що цукор треба було завозити з інших областей, а також імпортувати. Правда, в 2010 р. ситуація дещо поліпшилась – запрацював Горденківський цукровий завод.

Обсяги споживання *олії* в 2009 р. склали 2003 тис. т, або 14,7 кг в розрахунку на одну особу, що на 0,7 кг менше, ніж в середньому по Україні.

Серед життєво необхідних продуктів харчування провідне місце займають *м'ясо та м'ясопродукти*, оскільки являються основним джерелом білка.

Незважаючи на позитивну тенденцію до зростання споживання м'ясної продукції жителями області, яка почалась з 2002 р. (у 2009р. фонд споживання склав 55,9 тис. т проти 41,2 тис. т у 2001 р.), в регіоні їх споживання найменше в державі. Однією особою у 2009 р., як і роком раніше, було спожито 40,5 кг м'яса та м'ясопродуктів, що на 10,1 кг менше, ніж спожито в середньому по Україні. Згідно з державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 р. споживання м'ясної продукції на одну особу в державі повинно становити 80 кг на рік.

Основою для нарощування обсягів виробництва м'яса є наявність відповідної чисельності поголів'я худоби та птиці, як за винятком свиней та птиці має тенденцію до зменшення.

Поголів'я худоби, птиці та кролів у всіх категоріях господарств області характеризуються так (на 1 січня; тис. голів) [4]:

	1991	2001	2006	2009	2010
Велика рогата худоба	581,8	320,6	258,8	210,1	199,9
В т. ч. корови	219,9	202,2	164,3	129,9	125,6
Свині	298,8	202,4	178,8	157,6	210,5
Вівці та кози	69,1	48,1	30,0	23,9	24,6
Коні	20,1	24,0	20,4	17,6	16,9
Птиця	1798,8	3361,1	4781,3	5150,6	5248,0
Кролі	52,6	73,7	67,0	63,5	64,5

Як бачимо, на початок 2010 р. у всіх категоріях області менше, ніж торік утримувалось великої рогатої худоби на 4,9 %, корів – 3,3 %, коней – . Водночас поголів'я свиней збільшилось на третину, овець та кіз – 3,0 %, птиці – на 1,9 %, кролів – на 1,6 %. Рівень 1990 р. перевищено лише на поголів'ю птиці (на 9,4 %), кролів (на 22,6 %). Великої рогатої худоби утримується від наявного поголів'я 1990 р. 34,4 %, кролів – 57,1 %, свиней – 70,6%, овець та кіз – 35,6 %, коней – 84,1 %.

Зменшення поголів'я худоби має негативний вплив на виробництво та споживання тваринницької продукції.

У повноцінному харчуванні населення незамінним за поживною цінністю є *молоко та продукти його переробки*. У 2009 році населенням області було спожито 373,1 тис. т молока та молочних продуктів або по 270,2 кг в розрахунку на одну особу, що на 0,8 % більше, ніж у 2008 році. По споживанню цих продуктів область традиційно на першому місці в Україні, у 2009 році середньо державний рівень перевищено на 57,8 кг.

Область володіє власним потенціалом для формування фонду споживання молока та молокопродуктів. Але цей потенціал необхідно споживати на належному рівні, не знижуючи його. Проте, в 2009 році в області одержано 485,5 тис. т молока, що на 1,9 % менше, ніж в 2008 році, бо поголів'я корів зменшилось на 3,3 %.

Важливим фактором нарощування обсягів виробництва молока є підвищення продуктивності корів. У 2009 році в середньому від однієї корови в усіх категоріях господарств отримано по 3690 кг молока, що на 6,2 % більше, ніж у 2008 році, а в сільськогосподарських підприємствах – по 3721 кг (на 13,0 % більше).

У 2009 році загальний фонд споживання *яєць* склав 332, 3 млн. шт., що є найвищим за останні десять років. В розрахунку на одного жителя області споживання яєць зросло порівняно з 2008 роком на 8 шт. і склало 241 шт., водночас це на 31 шт. менше, ніж споживаєть-

ся в середньому по Україні. За рівнем споживання яєць в розрахунку на одну особу в 2009 році область займає передостаннє місце, менше споживають цього продукту лише жителі Волинської області (219 шт.). Івано – Франківщина повністю забезпечує себе цією продукцією. Позитивна тенденція нарощування обсягів виробництва яєць, яка появилася з 2004 року, спостерігалась і в 2009 році – їх вироблено 634, 2 млн. шт., що перевищує рівень 2008 року на 1,8 %, 2000 рік – у 2,7 раза.

До цінних продуктів харчування належать *риба і рибопродукти*. По вмісту білка, жиру, вуглеводів вони майже не поступаються м'ясу великої рогатої худоби. Риба необхідна всім, але особливо підростаючому поколінню. Проте, жителями області споживається риби найменше в державі. Якщо в 2009 році в середньому по Україні однією особою спожито 15,1 кг риби та рибних продуктів, то в області – лише 8,7 кг. Загальний фонд споживання рибопродуктів у 2009 році склав 12,0 тис. т.

Потреби населення у рибі та рибних продуктах забезпечується в основному завезенням її ззовні. В області вирощується ставкова риба, вилов якої в 2009 році становив 632 т., що на 13,4 % більше, ніж в 2008 році.

Невід'ємною складовою населення продовольчого ринку є *промислове виробництво продуктів харчування*.

Починаючи з 2003 року у виробництві харчових продуктів і напоїв спостерігалась тенденція нарощування обсягів виробництва. Проте, у 2009 році допущено склад випуску продукції проти попереднього року на 5,2 %.

У структурі реалізованої продукції харчової промисловості переважає виробництво хліба і хлібобулочних виробів (18,8 %), м'яса та м'ясних продуктів (20,9%), молочних продуктів і морозива (9,1 %).

Частка Івано – Франківщини в загальному обсязі реалізації харчових продуктів та напоїв дещо більше 1 % [3, 4, 6].

У 2009 році підприємствами з виробництва *борошномельно – круп'яної* промисловості перевищено рівень 2008 року на 11,3 %. Випуск борошна становив 40,8 тис. т., круп – 2,3 тис. т., проти 36,9 тис. т. та 2,1 тис. т. – у 2008 році.

У 2009 році було вироблено 33, 4 тис. т. *хлібобулочних виробів*, що на 2,6 % менше, ніж в попередньому році.

Після зростання обсягів виробництва *м'яса та м'ясних продуктів* у 2005 – 2008 роках,

у 2009 році їх зниження порівняно з 2008 роком склало 29%. Це обумовлено, в основному, значним зменшенням виробництва, особливо, яловичини і телятини та свинини – відповідно на 53,8% та 34,1%, яких було вироблено 4,0 тис. т і 5,1 тис. т. Протягом останніх років спостерігається тенденція зростання виробництва м'яса і субпродуктів харчових свійської птиці, яких у 2009 році м'ясопереробними підприємствами області було вироблено близько 7 тис. т, що на 16,4 % більше, ніж в 2008 році.

У загальному обсязі виробництва виробів ковбасних, випуск яких знизився у 2009 році на 28,2 % і становив 2431 т, домінують ковбаси варені, сосиски, сардельки (40,4 %), та ковбаси напівкопчені (25,5 %).

Незначне скорочення промислового виробництва у 2009 році (на 2,3 %) спостерігалось у *виробництві молочних продуктів*, зокрема молока обробленого рідкого склало 30,9 %, сиру свіжого неферментованого та сиру кислomолочного – 27 %, кислomолочних продуктів – 16,6 %. Водночас зріс випуск масла вершкового та сирів жирних і склав відповідно 41,8 % та 1,3 %.

Вагомим ресурсом за рахунок якого забезпечується формування фонду споживання, є виробництво аграрної продукції різними товаровиробниками області, зокрема такою категорією як особисті селянські господарства населення. Ними виробляється 52 % зерна, майже вся картопля (99,6 %), 93 % овочів, 96 % плодоягідної продукції, 76 % м'яса, 98 % молока та 35 % яєць.

Рівень самозабезпеченості основними видами продовольства або частка продукції власного виробництва населення у фонді споживання становить [5]:

- хлібопродукти – 37;
- картопля – 95;
- овочі та баштанні – 53;
- плоди, ягоди та виноград – 42;
- м'ясо та м'ясопродукти – 55;
- молоко та молокопродукти – 87;
- яйця – 62.

Решта припадає на куповану продукцію.

Цінова ситуація на споживчому ринку області впродовж 2009 року була нестабільною. Індекс споживчих цін на продукти харчування в 2009 році склав 108,2 %, проти 123,3 % у 2008 році.

Найбільше, на 38,4 % підвищились ціни на цукор, джем, шоколад та кондитерські вироби,

на 24,5 % – на масло вершкове, на 10,7 % – на олію, на 8,8 % – на рибу та рибопродукти, на 13,7 % – на кондитерські вироби, на 6,5 % – на хліб та хлібопродукти, на 3,4 % – на м'ясо та м'ясопродукти.

Зростання собівартості виробництва через подорожчання енергоносіїв та кормів зумовило значне зростання цін на молокопродукти. На 29,6 % подорожчало молоко консервоване, на 17,7 % – кисломолочна продукція, на 17,1 % – молоко, на 16,3 % – сметана та вершки, на 8,7 % – сири.

Покращення рівня споживання знаходиться в прямій залежності від доходів населення, яких в 2009 році використано для споживання, заощадження та нагромадження отримано 16,6 млрд. грн., що на 6,6 % більше, ніж в 2008 році, проте реальні наявні доходи, які визначаються з урахуванням цінового фактору зменшились на 7,3 %. У розрахунку на одну особу наявний дохід в 2009 році становить 12015 грн. проти 14606 грн. в середньому по Україні.

За даними обстеження умов життя домогосподарств у структурі середньомісячних сукупних витрат домогосподарств області саме витрати на харчування (включаючи харчування поза домом) є найбільш вагомою статтею і складають 51,6 % усіх сукупних витрат [7].

У 2009 році в середньому за місяць одне домогосподарство області витратило на харчування 1538 грн., що на 5,7 % більше, ніж у 2008 році. Найбільшу питому вагу у структурі витрат склали витрати на м'ясо та м'ясопродукти (16,1 %), овочі, включаючи картоплю (15,1 %), хліб і хлібопродукти (13,1 %), та молоко і сир (12,9 %).

Вартість харчування в середньому на одну особу на добу становила 17 грн. проти 16,10 грн. у 2008 році.

На повноцінне харчування впливає якість та збалансованість споживаних продуктів.

У переважній більшості населення області харчування незбалансоване за кількістю білків, жирів та вуглеводів, що є наслідком надмірного споживання рослинних білків, які містяться в хлібних продуктах, жирів – в олії, вуглеводів – у картоплі, цукрі та недостатнє споживання продуктів тваринного походження. Така модель харчування є основною причиною ослаблення імунної системи у населення та підвищення захворюваності. В середньому за добу у розрахунку на одну особу в області у 2009 році було спожито 91 г білків, 140 г жирів та 453 г вуглеводів.

Недостатній рівень споживання основних груп продуктів в порівнянні з фізіологічною потребою призводить до збільшення дефіциту білків, вітамінів, мікроелементів. Порушення харчування (гіперхолестеринемія, надлишкова маса тіла, зловживання алкоголем, недостатнє споживання фруктів і овочів) в значній мірі спричиняє розвиток хвороб системи кровообігу, на які в 2009 році припало 64,3 % усіх смертей в області.

Неповноцінне харчування є вагомим фактором ризику розвитку хвороб органів травлення. Збільшується значимість цих хвороб як причини смертності населення, торік в області їх зафіксовано 659 випадків або 3,8 % від загальної кількості померлих.

Одноманітний набір продуктів харчування, недостатня кількість в раціоні свіжих овочів та фруктів призводить до дефіциту вітамінів і заліза та спричиняє розвиток у населення залізодефіцитних станів (анемій). У 2009 році лише серед дитячого населення (0 – 14 років) вперше зареєстровано 9639 випадків вищезгаданих захворювань, а в цілому в області зафіксовано 14052 випадки. Рівень захворюваності цією патологією в регіоні становить 1019,6 випадка на 100 тис. населення. На початок п. р. на диспансерному обліку в області перебувало 24,9 тис. чоловік з діагнозом залізодефіцитна анемія, з них 59,6 % - діти до 14 років.

IV. Висновки. Наведений аналіз свідчить, що впродовж останніх десяти років в області спостерігається зростання споживання населенням більшості видів основних продуктів харчування та калорійності середньодобового раціону. У 2009 році порівняно з 2008 роком зменшилось споживання однією особою лише хлібних продуктів та риби і рибних продуктів. Рівень споживання картоплі, молочних та хлібних продуктів є традиційно вищим, ніж в середньому по Україні, а в 2009 році середньозважений рівень перевищено і по споживанню цукру.

У фонді споживання вагомою є частка продукції власного виробництва, яка коливається від 37 % по продуктах переробки зерна до 95 % по картоплі. На куповану продукцію припадає 63 – 45 м % спожитих хлібних продуктів, плодів, ягід та винограду, овочів, м'яса та м'ясопродуктів, 38 % яєць та майже всі обсяги олії, цукру, риби.

Вагомий вплив на рівень споживання має цінова ситуація на споживчому ринку. Індекс

споживчих цін по області на продукти харчування в 2009 році склав 108,2 %, проти 123,3 % 2 2008 році.

Витрати на харчування займають вагому частку у структурі всіх сукупних витрат домогосподарств (51,6 %). Водночас, реальні наявні доходи, з урахуванням цінового фактору, у 2009 році зменшились на 7,3 %.

Незбалансоване харчування, одноманітний набір продуктів (хліб, картопля, цукор, молоко) призводить до збільшення дефіциту білків, вітамінів, мікроелементів, що в значній мірі спричиняє розвиток хвороб, зокрема системи кровообігу, анемії, а це підвищує смертність населення.

Ситуація на продовольчому ринку області в 2010 році особливо не поліпшилась, адже за попередніми даними виробництво сільськогосподарської продукції проти 2009 року має незначний ріст – 0,4 %, зменшилось виробництво зерна, картоплі, молока, м'яса та м'ясопродуктів, промислова переробка поголів'я ВРХ та корів. Підвищились ціни на переважну більшість продовольчих товарів.

Покращенню рівня споживання продуктів харчування населенням області могло би сприяти подальше нарощування обсягів виробництва продукції товаровиробниками області, стабілізація цінової ситуації, збільшення доходів населення.

УДК 330.111.66

СФЕРА СОЦІАЛЬНОГО СЕКТОРА ПРИКАРПАТТЯ: ПОКАЗНИКИ, ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

У статті виокремлено та проаналізовано показники сфери соціального сектора Івано-Франківської області, за якими вона посіла одне із призових місць у соціально-економічному розвитку регіонів України.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, соціальний сектор.

I. Вступ. В умовах формування ринкового середовища особливого значення набуває соціально-економічний розвиток територій, де визначається місце регіону за сферами діяльності.

Згідно соціально-економічних показників за 2010 рік, в рейтингу областей України Прикарпаття зайняло 5 сходинку. Даний рейтинг є комплексний, тобто враховував розвиток всіх га-

1. Конституція України, прийнята Верховною Радою України 26 червня 1996 року. «Голос України» від 27 липня 1996р. № 138 (1388).

2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р. Постанова КМУ від 19.09.2007 р. № 1158. // Економіка АПК, 2007, № 11.

3. Статистичний щорічник України за 2009 р. Державний комітет статистики України, за ред. Осауленка О. Г. м. Київ, ДП Інформаційно – аналітичне агентство, 2010, с. 530.

4. Статистичний щорічник України за 2009 р. Державний комітет статистики України, Головне управління статистики в Івано – Франківській області, за ред. Колімбаєвського М. М., 2010.

5. Натурально – вартісні баланси основних сільськогосподарських продуктів за 2000 – 2009 рр. Головне управління статистики в Івано – Франківській області.

6. Звіт по ф. ІП – НПП (річна). Звіт про виробництво промислової продукції за 2000 – 2009 рр. Головне управління статистики в Івано – Франківській області.

7. Матеріали обстеження домогосподарств Івано-Франківської області за 2000 – 2009 рр. Головне управління статистики в Івано-Франківській області.

In the article, widely utilizing statistical information, materials of the Government having a special purpose program of development of the Ukrainian village on a period to 2015 year are conducted analysis of level of consumption of food of the Ivano-Francovsk area, state of production of agricultural goods habitants stuffs and it industrial processing, the basic sources of forming of funds of consumption are marked, information is resulted about middle prices, profits, charges of population on the products of feed, influence of quality of feed is described on a здоровья population, comparing is done to the middle indexes on Ukraine, by other regions of the state.

Ємець О. І., Івасишин І. І.